

Inspirace ze zahraničí

INDICKÁ INSPIRACE

Inspirace ze zahraničí

Vůle k dobru a konec zdí

Radim Šíp

Paprsky promyšlené vůle k dobru, které neznajíce hranic, se jako vlny na rybníce šíří prostřednictvím vzdělání všemi směry. Paprsky vychází z ženy jménem Cyril Mooney a potupně svojí září zasahují další a další. O sestře Cyril se čtenáři mnohé dočtou v prvním ze tří předkládaných textů Indické inspirace. Zde pouze doplním některé detaily.

Jsme uprostřed jednoho z největších měst Indie, v hlavním městě Západního Bengálska – v Kalkatě, kde téměř v jeho centru tepe životem – pro Evropana chaotickým – velké železniční nádraží Sealdah. Nad hlavní třídou, jíž se řítí, zdánlivě nesvázané pravidly silničního provozu, proudy aut, tuk-tuků a rikš, se v hluku a troubení, jež ustává až kolem druhé hodiny ráno, tyčí pěší lávka, po které přecházejí zástupy lidí. Žebra zde malá tříletá holčička, opuštěná svou matkou a svým mladším bratrem v šátku, protože ti se vydali žebrot na jiné místo, aby tak zvýšili naděje na lepší příjem. Scházíme na druhé straně a přesouváme se k nádraží kolem plátěných chatrčí, které až dusí výpary jídel připravovaných v primitivních podmínkách velkých pánví, otevřených ohňů a nedostatku vody. Tělo na tělo. Přicházíme k nádraží a vidíme desítky a stovky otrhaných, bezprizorních lidí. Děti s prázdnými, téměř zlými pohledy, které se od útlého věku musí učit žebrot – je to jediný způsob, jímž si pravděpodobně budou do konce života zajišťovat přežití. Vidíme ušmudlaná zákoutí, která se v noci stávají přístavy lidí bez domova, v nichž roztahují své rohože a deky, aby zde přespali, ale která se také propadají v místa hrůzy, kde jsou znásilňovány malé opuštěné dívky, jež uprostřed zoufalých zástupů nenajdou ochranu, v místa zuřivých střetů teenagerovských part. Vidíme staré lidi, kteří v polovědomém stavu shrbeni nad svým klackem žmoulají v bezzubých ústech kůrku chleba, staré lidi, které sem přivázejí zoufalé, chudé rodiny z širokého okolí, aby je zde zanechali jejich osudu, protože je už nejsou schopny uživit. Vytřeštěné oči alkoholiků, ošidné oči nejchudších prostitutek, oči neléčených šilenců. A když plní dráždivých dojmů a nervózního tlaku, který nás dusí, přejdeme po lávce zpět na druhou stranu hučící hlavní třídy, přivítá nás zeď školy, která nese hrdý název Loreto Sealdah.

Za zdí nalézáme úplně jiný svět. Dívky ve školních uniformách pobíhají po dvoře a vesele se smějí. V poledne si servírují jídlo, které je pro ně připravováno, během dopoledne se vzdělávají. Ty starší pomáhají mladším v učení. Při nácviu na oslavu dne nezávislosti Indie seřazeny a hrdy na svoji rozkvétající zemi zpívají hymnu. Bezpečný svět uprostřed chaosu světa kolem nádraží. Je tak samozřejmé zůstat za zdí. Nevycházet. Uzavřít se ve skleníku tohoto bezpečí, této pohody a klidu. Hájit si tento ostrůvek proti záplavě barbarskosti.

Ale s příchodem sestry Cyril na pozici ředitelky se škola Loreto Sealdah s tímto postojem postupně rozloučila. Zeď se stávala stále více prostupnou. Nakonec přestala být zdí, stala se osmotickou membránou, která dovnitř nasává zoufalé a bezprizorní děti a naopak ven vypouští učitelky a žákyně, jež se v rámci svého kurikula vydávají pomáhat svým méně šťastným bratrům a sestrám. Tyto aktivity inspirovaly další dobrovolníky, kteří se přidali a působí v dalších návazných programech. To jsou ony vlny promyšlené vůle k dobru, které se šíří z člověka na člověka, dál a dál za hranici osmotické membrány, na nádraží, do dalších částí Kalkaty, do jejích slumů, za hranice města, mezi ty nejubožejší vesničany, mezi děti, které společně se svými bezmocnými rodiči pracují v továrnách na cihelných polích. Pro dr. Cyril Mooney, pro její spolupracovnice, pro žákyně školy nejsou za zdí lvi nebo krvelační barbaři. Jsou tam lidé, bližní, kteří potřebují pomoc. „My jsme svět“ – tak se jmenuje série učebnic Hodnotového vzdělání – stěžejního prvku vzdělávacího systému, která je dnes překládána do mnoha jazyků po celém světě.

Toto číslo Sociální pedagogiky je věnováno inkluzi. Ale co je vlastně inkluze? Čím se liší od integrace? Zatímco žák může být pomocí kompenzačních nástrojů a specialistů integrován do běžné třídy, škola se nemůže stát skutečně inkluzivní, pokud se stejně neproměňuje také prostředí, ze kterého vyrůstá. V inkluzivní škole každý z jeho aktérů alespoň tuší, že „My jsme svět“ a podle toho také jedná. Autorita, které se dr. Mooney těší ve své komunitě, v celém městě, na celostátní úrovni, v mnohých koutech světa, kde přebírají její systém vzdělávání, vyrůstá z toho, jak mnoho záležitostí byla se svými spolupracovnicemi schopna proměnit. Jestliže se podíváme na stránky, které jen suše shrnují dosah jejich aktivit, doslova nás omráčí čísla: 247 dětí z ulice v Duhovém domově, založeno 40 dalších Duhových domovů, vytrénováno 20 000 Bosonohých učitelů, 350 000 dětí vyučováno Bosonohými učiteli, 1 400 vyškolených učitelů pro práci ve slumech, 470 vzdělávacích center založených ve slumech, 26 škol otevřených v továrnách na cihelných polích, 30 vyškolených učitelů v těchto továrnách slouží 3500 dětem, 1040 dětí bylo identifikováno jako oběť skryté domácí práce, 306 z nich přijato do školy... a další a další čísla (viz [zde](#)).

Úspěch těchto aktivit je mimo jiné dán strohými krédy dr. Mooney, které přebírají i ostatní a řídí jimi své myšlení. „*Na problémy se nedívám jako na problémy, vidím je jako hádanky, které je třeba vyřešit.*“ „*Vyjděte ven, rozhlédněte se kolem sebe a zjistěte, co je potřeba změnit, připravte si plán a pusťte se do toho, dokud potřeba změny trvá.*“ Pro práci s bezprizorními dětmi, kterou její žákyně vykonávají na ulici, vypracovala sestra Cyril několik jednoduchých pravidel. Jedno z nich zní: „*Nesmíte ty děti nikdy zbavit jejich schopnosti přežít na ulici!*“ Světlo, které se šíří, není sentimentální. Je odhodlané, strukturované, s jasně stanovenými cíli. Procesy k dosažení cílů jsou neustále reflektovány, na základě reflexe jsou nepřetržitě upravovány strategie. Není zde prostor ani čas se dojímat nad zoufalstvím a bídou druhých, je potřeba jednat „*dokud potřeba změny trvá.*“

Následující tři texty jsou relativně malou částí záření vůle k dobru. První text představuje dílo sestry Cyril. Její vzdělávací systém je inherentně inkluzivní a poukazuje na jednu podstatnou věc, na kterou jsme zapomněli: Školu nelze měnit v inkluzivní prostředí, jestliže většina aktérů nenalezne a nevědome si hodnoty, které nám pomáhají budovat společný a lepší svět. Proto v centru jejího systému stojí Hodnotové vzdělávání. Není náhoda, že ředitelka Melichárková, která nám pro toto číslo poskytla rozhovor, se o něm několikrát zmínila, aniž tušila, že s o něm v tomto čísle bude mluvit i v jiném kontextu. V tomto textu se také dozvíme mnohé o aktivitách skupiny obětavých, dobře organizovaných lidí – částečně dobrovolníků, kteří paprsky dobra vyslané přes půl světa ukotvují a rozšiřují na českých školách, přičemž přemýšlejí, jak Hodnotové vzdělávání vnést i do dalších prostředí, např. do zdravotnických zařízení a do sociálních služeb.

Druhý text vznikl úpravou delšího crowdfundingového textu Jona Ellise. Jon, původně učitel v Southhamtonu ve Velké Británii, je hlavním organizátorem a koordinátorem Loretánského programu škol na cihelných polích (The brickfield schools programme of Loreto), v rámci kterého bylo zřízeno a stále funguje 60 škol pod širým nebem. Jak se čtenáři dočtou v předloženém textu, jedná se o školy, které zajišťují vzdělání dětem, jež se svými rodiči migrují za prací z mnoha států Indie do Západního Bengálska, aby si tam vydělali na živobytí a přežili tak i zbytek roku. Jejich pendlování z domova do cihelen roztroušených kolem Kalkaty a zpět se stává jejich začarovaným kruhem, který nejsou schopni bez pomoci rozetnout. Dětem k tomu především chybí vzdělání, ale to nemohou obdržet ani ve svém domově (ze vzdělávání vypadávají kvůli migraci), ani na cihelných polích (kde původně školy neexistovaly). Kdyby se Jonův tým dobrovolníků, učitelů, vyškolených v rámci programu zřízených s. Cyril, nerozhodl zřídit pro děti školy, skončily by jako jejich méně šťastní starší sourozenci – neměly by šanci vymknout se smyčce otrocké práce v cihelnách, pravidelnému migrování tam a zpět a případně kriminálnímu životu, který často zůstává jedinou možností, jak utéct z onoho bezútešného života na cestách a v prachu a žáru cihelen.

Zřídit takové školy je školou v trpělivosti, vytrvalosti a strategickém jednání. Jonův tým musí jednat s majiteli továren, musí je různými způsoby přesvědčit, že i pro ně je výhodné, aby děti strávily na kruzích z cihel několik hodin učením, i přestože tak vypadnou z pracovního procesu. Jon a jeho spolupracovníci musí fungovat jako praví následovníci dr. Mooney – nesentimentálně, promyšleně a důsledně. Bylo by snadné poslat do cihelen zodpovědné úředníky státu. Do 14 let je školní docházka povinná, v celé Indii je dětská práce zakázána. V továrnách děti do škol nechodí a pracují již od útlého věku. Ale bylo by to zároveň to nejhorší, co by mohli udělat. Kdyby některá z autorit přece jen zakročila, dosáhlo by se jediného – roztržení rodin a vystavení dětí ještě většímu nebezpečí. Rodiče by nechávali své děti doma, u příbuzných, kteří se sami propadají do víru chudoby, zanechali by je bez možnosti se o ně starat, chránit je a posilovat vzájemné vazby. Jonův tým proto vymyslel jinou strategii. Vedle toho, že provozují školy v cihelnách, které tomu nebrání, propagují cihelny, jejichž majitelé nejen umožňují vznik škol, ale také se dobrovolně vzdávají dětské práce. Zajišťují kampaň, která podporuje prodej cihel právě z těchto cihelen. Ale i zde Jonův tým tancuje na ostří reality. Cihelny jsou v podstatě kartelovými sítěmi volně propojenými na státní úřady, které si prostřednictvím polomafiánských způsobů zajišťují co největší zisk. Tomu musí Jon a jeho spolupracovníci čelit ještě promyšlenějšími strategiemi. Proto nedávno s přáteli z Čech a Norska rozjeli crowdfundingovou kampaň, jež má pomoci sehnat peníze na start dalšího stádia pomoci dětem z cihelných polí.

Nedaleko jedné z cihelen jsme navštívili jedno ze vzdělávacích center dobrovolnické organizace Kaikala Chetana. Právě o její práci je třetí text. Organizace se zformovala z dobrovolníků kolem Somnatha Chaterjeeho, kteří si uvědomili, že i když děti chudých rolníků nejsou vystaveny tak zoufalým podmínkám jako děti z cihelných polí, i tyto děti jsou odsouzeny k věčné chudobě. Děti z rurálních oblastí sice chodí pravidelně do školy, ale státní školy pro ně nejsou emancipační institucí. Fungují na abstraktních, odtažitých principech, jsou příliš teoretické a zaměřené na neustálé přezkušování. Takové školy systémově privilegují děti ze středostavovských rodin, zatímco děti rolníků ještě důsledněji přikloňují k pasivitě, v níž se chudí systémově noří. Naši učitelé, kteří působí na školách ve vyloučených oblastech, ví dobře, o čem píši.

Somnath se v jednom z dopisů přihlásil k dr. Mooney. Její „model vzdělávání byl a stále zůstává hlavní inspirací naší práce. V době, kdy byla sestra Cyril ředitelkou školy Loreto Sealdah, se nám od ní dostalo všech možných způsobů podpory: morální, materiální, vzdělávací a v některých případech i finanční“. Jako správní následovníci odkazu sestry Cyril se k řešení problému staví tvořivě a strukturovaně. Nejsme schopni dostatečně rychle měnit indické státní školství? Nabídněme tedy dětem chudých rolníků paralelní vzdělávací program, který bude kompenzovat jejich hendikepy. Vymysleme takový typ organizace, která bude mít největší potenciál je naučit přemýšlet, být hrdí na to, kým jsou, na to, co jsou schopny vyřešit, podpořit je v jejich osobnostním růstu, dodat jim sebevědomí. Udělejme onen program tak zajímavým, že se jej rády budou účastnit i po té, co se vrátí ze školy.

A mohli bychom zde psát o dalších programech, jež se nesou na paprscích vzdělání a lásky k bližnímu. O domovech pro seniory, o školách a učitelích ve slamech, o vzdělávacích programech pro Bosonohé učitele atd. Kdybychom měli prostor na přiblížení všech těchto aktivit, mohli bychom v jejich tepnách identifikovat stejná, nesentimentální kréda. Předně: „*Vyjděte ven, rozhlédněte se kolem sebe a zjistěte, co je potřeba změnit, připravte si plán a pusťte se do toho, dokud potřeba změny trvá*“. Paprsky, které se začaly šířit a které proměňují svět kolem sebe, začaly vycházet z jedné školy, ze školy Loreto Sealdah. A to je největší inspirací, kterou nám příběh dr. Mooney a jejích spolupracovníků může poskytnout.

U nás se mnozí lidé domnívají, že vzdělávací systém dr. Mooney je nepřenositelný, neboť tam, říkají, je Indie a tady Česká republika. Ovšem i přes velké rozdíly v míře chudoby, přes velké kulturní odlišnosti sdílíme všichni jeden ideál, který bez ohledu na náboženství, kulturu či ideologie vyvěrá z lidské důstojnosti. Potřebujeme školy, které žáky vedou prostřednictvím radosti z učení k samostatnosti, k aktivitě a k zodpovědnosti za sebe a svět. Tato podstata lidskosti je stejná v Indii, v Česku, v Rakousku či na Ukrajině. Skeptiky ve skutečnosti mate a děsí něco zcela jiného. Děsí je skutečnost, že by se zdi škol měly proměnit v osmotické membrány, že by škola měla vystoupit z laboratorní mentality a sama by měla převzít zodpovědnost za komunitu, z níž vyrůstá a pro níž existuje, za společnost, v níž další generace žáků budou žít. Děsí je právě to, čím je inkluzivní škola.

Inkluzivní škola je prostorem naplněným hodnotami skutečného vzdělání, aktivnosti a zodpovědnosti za sebe i druhé, a proto je z principu prostorem beze zdí.

Radim Šíp
Pedagogická fakulta, Masarykova Univerzita v Brně